

Dr. Jaroslav Preiss:

K cukerní otázce.

Poháněn umělými prostředky octl se průmysl cukrovarnický na pokraji krise. Stálé klesání cen cukru na trhu světovém ohlašovalo nutné její příští, a i kdyby nebylo bruselské konference, byla by otázka cukerní bývala rozvinuta v celé své šíři a bylo by bývalo nutno přikročiti k jejímu řešení. Není to prvá krise. Léta 1884 a 1894*) pocítila její ostří a jejím důvodem byla tenkráte jako nyní nadvýroba. Její příčiny nelze hledati jen v technických momentech (výrobní náklady cukrovarů klesají rovnoměrně se stoupáním výroby, takže dle průměrů stanovených na základě dat Hořínkových **) činí náklady spracování 1 q řepy při nejmenším průměrném spracování 203.000 q celkem 154 h, při největším 410.000 q však jen 98 h), nýbrž hlavně v umělého základu našeho průmyslu cukerního. Systém prémiový, ochranná cla a kartely jsou jeho pilíři. Vlastně jsou kartely pouhými, v našich poměrech téměř nezbytnými důsledky prvních dvou.

Systém vývozních prémii***) není výsledkem vědomé obchodní politiky státní, nýbrž důsledkem nedokonalostí zdaňovacích soustav

*) Srov. Hodek, Dvacet pět let Spolku pro průmysl cukrovarnický v Čechách str. 55, a 158.

**) V. Hořínek, O výnosnosti našeho cukrovarnického průmyslu, Obzor Národohosp. 1901 str. 68.—70.

***) Viz: Lexis, Handel v Schönbergovu »Handbuch etc.« str. 331. sl.; týž, Ausfuhrprämien v Handw. d. Stw.; Paasche, Zuckerindustrie, Zuckersteuer, tamtéž; Cohn, Handelspolitik, 486 sl.; K. Rathgen, Ausfuhrprämien, ve Wört. d. Volksw.; Philippovich, Grundriss der Polit. Oekonomie, sv. II. str. 215. sl. a 315. sl.; Grunzel, System der Handelspolitik, str. 514. sl.; d'Auluis de Bouronill, Les primes à l'exportation du sucre; Kutschera, Der Artikel Zucker; J. L. Brokeš, Cukerní zákonodárství evropské; Gide, Zásady str. 221. a j.

cukerních. Z počátku bylo k nim shovívavě přihlíženo — bylyť jen částí všeobecné protekční politiky — leč když počal jejich vliv neblaze působiti na stav financí státních, bylo již pozdě pomýšleti na jich odstranění. Cukerní průmysl založil na nich rostoucí svůj vývoz, a poněvadž nebylo ochoty k mezinárodní dohodě o zrušení jich, zůstaly zachovány, ve většině případů ovšem ve formě přímých premií. Vlastí premií jest Francie. Byla první zemí, která zatížila cukerní průmysl zdaněním (r. 1837). Toto zdanění založeno bylo na třídění cukru do pěti tříd zbarvení (typy barevné), které záhy (1840) ustoupilo soustavě zdaňovací dle hustoty a množství šťávy cukerní, a konečně po přívalu změn zdanění dle spracované řepy. Všem těmto soustavám jest společnou známkou, že poměr těžební (rendement) zákonem stanovený není totožný se skutečným výtěžkem, nýbrž že poměr tento jest nižší, že jest tedy ve skutečnosti daň z 1 kg cukru menší, než jakou stanoví, a že se důsledně při vrácení daně za cukr vyvezený, při čemž jest základem cukr již vyrobený, dostává cukrovarníku více, než zaplatil. Tato zákonodárcem původně neobmyšlená soustava nepřímých premií vývozních byla společnou všem státům cukr vyvážejícím. Německo založilo svou cukerní daň (1841) rovněž na zásadách zdaňování řepního, a příkladem tím řídilo se r. 1849 i Rakousko, ač cís. nař. z 12. prosince 1849 zásadně stojí na dani na cukr vyrobený, ku kteréžto zásadě se Rakousko r. 1888 definitivně vrátilo.

Tyto nedokonalosti zdaňovací působily dvojím směrem na cukerní průmysl: jednak vedly k neobyčejnému zdokonalování a intenzitě výrobní, jednak byly vzpruhou vývozu. Jest přirozeno, že každý cukrovar se snažil, aby docílil co možno největšího výtěžku cukerního a aby co možno nejvíce zvětšil rozdíl mezi poměrem těžebním (rendementem) zákonného a skutečným. Čím více cukru z řepy vytěžil, tím platil poměrně menší daň a tím více rostla také jeho soutěživost. Poněvadž ale těžební výsledek jest u různých cukrovarů různým (nepadá zde na váhu pouze technické zdokonalení, ale také cukernatost řepy, na kterou působí nemálo poměry klimatické, půdní, intensita výroby zemědělcovy a p.), dařilo se za tohoto stavu nutně lépe cukrovarům, zdokonalujícím neustále své zařízení výrobní, majícím k disposici dobrou řepu a t. d., čili, jinými slovy, stav tento jevil se v poměrech domácích jako výrobní premie skýtaná závodům dokonalejším. Tato okolnost ve spojení s uvedenými již restitučními poměry při vývozu (nepřímými, skrytými premiemi vývozními) vedla nutně nejen ke vzrůstu výroby, ale také

neobyčejnému rozpjetí vývozu. A tím zároveň dán základ nepřirozeným poměrům cukerního trhu, za nichž země cukr nevyrábějící, odkázané na dovoz jeho, mají cukr neobyčejně levný, často až pod náklady výrobními, země vyrábějící však drahý. Soustava nepřímých prémii, která byla předmětem četných útoků jak se strany menších cukrovarů, tak se strany konsumujícího obecenstva, opuštěna i finančními správami státními, když došlo na anomalii, že vrácená daň za cukr vyvezený činila více, než daň zaplacená (v Rakousku v kampani 1875-6). Byla vystřídána soustavou prémii přímých, t. j. hotových příplateků, které se při vývozu cukru za tím účelem skýtají, aby byla zvýšena resp. uhájena jeho soutěžnost na trhu světovém (v Rakousku r. 1888, dle rakouského vzoru v Německu r. 1891 ve Francii r. 1897 za ponechání prémii nepřímých). Při zavedení nových prémii nebyly sobě zákonodárné sbory nevědomy, že soustava prémiová staví cukerní výrobu na umělé základy a že neobmezená její platnost mohla by vésti přímo ku krisím, a proto hledána v systému kontingentace prémii závora před možným nebezpečím. Dle rakouského zákona z 1888 nesměl souhrn vývozních prémii převýšit 5 mil. zl.; v Německu tento systém kontingentace celkovým obnosem prémie nenásledován, nýbrž volena soustava kontingentace množstvím cukru, které se předem stanoví a jemuž se dostane při vývozu prémie. Dnešní vývozní prémie německé M. 2·50 při surovině nejméně 90% pol. a při raffinádě od 98% do 90% pol., M. 3·55 při písku a M. 3— při ostatním cukru nejm. 98%, francouzské při surovém cukru fr. 3·50—4—, při raffinádě a kandisu 4 fr., ve skutečnosti činí však prémie tyto méně, protože má ministr financí snížiti obnos prémie pro případ, že by obnos prémii překročil výnos daně raffinační a výrobní,*) rakouské K 3·20 za 1 q čisté váhy vyvezeného cukru od 90—99·3% pol., K. 4·60 za 1 q nejméně 99·3% polarisace, úhrn prémii nesmí však překročiti celkovou sumu 18 mil. K. Ustanovení to praktikuje se tím způsobem, že se přeplatky vývozní bonifikace (prémie) dle určitého klíče, o němž bude později mluveno, vracejí.

Jak patrno, nutno lišti nepřímé, skryté prémie výrobní a vývozní, které mají základ v nedostatečných zdaňovacích, a prémie přímé zjevné, skýtané přímo těmi kterými státy vývozu cukernímu. Systém prémii nepřímých, pod jichž pojem spadají i případné státní podpory řepařům na 1 q řepy, zachovány z vývozních států v jediné Francii

*) Viz také Brokeš n. u. m. str. 59.

Jest nepopíratelnou, že systém přémiový má v určitých stadiích své oprávnění i zdárné poslání. V rámci ochranné politiky celní působí na sesílení průmyslu, může zbabiti domácí trh přebytečného zboží,*) platně přispěti k sesílení vývoznosti toho kterého průmyslu, ale změněn ve stav stálý zvrací se v opak. Prémie předpokládajíce pro plné působení**) celní ochranu, vedou nutně k nepoměrnému vzrůstu výroby, stlačení cen na světovém trhu a důsledně k zvyšování cen na trzích domácích, na něž často přesunuty ztráty vývozní přivoděné nemírnou soutěží v cizině dovážející. Přetížení světového trhu zbožím vede ku krisím a celá uměle vystavěná budova chvěje se ve svých základech.

Při odvažování a cenění výsledků cukerní přémiové politiky bude nutno, rozhlédnouti se i po datech cukerního průmyslu a trhu světového. Vliv cukerních prémii na vzmach a technický rozvoj cukerního průmyslu jest nepopíratelný. Z malých poměrně začátků vyvolán kontinentální politikou Napoleonovou zdánlivě jen přechodně a jako prostředek z nouze, vyrostl v mocné odvětví průmyslové, které pod ochranou prémii a cel vytlačilo z trhů evropských třtinový cukr, který zde vládl téměř neobmezeně. Ještě v prvé polovině minulého století byla Anglie cukerním dodavatelem Evropy. Byla ústředním obchodům cukrem třtinovým. Ale skvělý příklad Francie, která nedabajíc evropské skepse pokračovala odvážně ve výrobě řepního cukru, nalezl záhy následování v Německu, Rakousko-Uhersku a Rusku. A příklad Francie byl podnětem k zdanění cukru, jehož nedokonalosti uvedly i do uvedených států systém prémii. Nebude nevhodno připojiti k vůli znázornění některá data cukerní výroby evropské.

Cukerní výroba německá, která se neobmezila jen na technické zlepšení, ale která se projevila ve veliké a úspěšné péči o zdokonalení řepního pěstění, o pronikavou a rozumnou politiku dopravní opírající se i o vodní dráhy a která činila v kampani 1836-7 celkem 1408 t. (122 továren), jeví se v posledním desetiletí takto:***)

*) Srov. také Philippovich n. u. m. str. 215.

**) Kdyby nebylo této ochrany, vraceло by se přémiované zboží na světovém trhu přebytečné zpět na domácí trh (ovšem pod cizí známkou) a stlačovalo by zde ceny. Tím ovšem by byl zamýšlený výsledek zmařen, nehledě ani k následkům finančně politickým. Ostatně leží v pojmu vývozních prémii, že mají působiti na snižování cen zahraničních. Srov. také Philippovich na u. m. str. 217.

***) Srov. Jahr- und Adressenbuch der Zuckerfabriken und Raffinerien Österreich-Ungarns, E. Kutschera, r. 1901—1902 str. 458.

Kampaň	Počet továren	Osevní plocha řepní v ha	Zpraco- váno řepy	Vyrobeno cukru	Do- vezeno	Vyvezeno	Spotře- bováno
							v tunách (a hodnotě suroviny)
1891—92	403	336.543	9,488.002	1,144.367	8.108	692.890	521.337
1892—93	401	352.015	9,881.940	1,175.187	2.054	725.424	555.195
1893—94	405	395.089	10,644.853	1,319.006	1.097	727.049	570.833
1894—95	405	439.389	14,521.080	1,769.381	1.231	1,044.903	612.874
1895—96	397	376.600	11,675.217	1,642.360	1.281	957.165	821.225
1896—97	399	425.600	13,720.928	1,821.020	1.532	1,234.330	552.956
1897—98	402	437.000	13,698.282	1,837.100	1.298	1,038.862	704.214
1898—99	402	426.600	12,145.291	1,717.974	1.200	1,006.946	754.891
1899—00	399	428.200	12,466.482	1,791.253	1.200	984.411	846.859
1900—01	395	441.300	13,600.518	1,980.000	1.300	1,150.000	750.000

Daň spotřební v Německu činí M. 20.— z 1 q čisté váhy; clo dovozné obnáší M. 40.—. K daní spotřební nutno přičísti t. zv. daň provozovací, která činí z 1 q čisté váhy při výstupu do 4 mil. kg M. 0·10, od 4—5 mil. kg M. 0·125, od 5—6 M. 0·15.

Cukerní výroba francouzská, která jest proti německé v nevýhodě jednak méně dokonalou technickou stránkou (ve Francii jest značný počet malých, poměrně zastarale pracujících cukrovarů), jednak horší jakostí řepy, vzrostla od kampaně 1838-9, v níž vyrobilo 545 tov. 39.000 t cukru, takto:*)

Kampaň	Počet továren	Osevní plocha řepní v ha	Zpraco- váno řepy	Výroba v hodn. raffinády**)	Vývoz		Spotřeba v hodnotě raffinády
					suroviny	raffinády	
v tunách							
1888—89	380	172.200	4,222.967	414.904	84.571	115.368	408.456
1889—90	373	206.200	6,676.052	700.408	212.422	164.088	450.319
1890—91	377	221.600	6,499.906	616.922	194.422	109.924	451.776
1891—92	370	220.900	5,628.891	578.107	112.922	115.099	470.748
1892—93	368	217.600	4,722.891	523.865	121.475	107.438	456.584
1893—94	370	220.000	5,250.192	510.758	137.378	138.089	424.393
1894—95	367	236.700	7,126.487	698.288	181.391	184.533	432.899
1895—96	356	204.700	5,896.434	595.425	126.984	111.986	451.589
1896—97	358	249.000	6,765.000	667.958	194.812	121.412	446.524
1897—98	344	228.500	6,401.088	730.803	283.902	135.679	359.599
1898—99	344	238.900	6,105.620	738.128	160.755	127.810	349.149
1899—00	339	253.500	7,394.475	868.148	352.405	170.077	426.600
1900—01	334	277.400	8,717.489	1,040.000	495.000	185.000	380.000

*) Srov. Jahr- und Adressenbuch etc. str. 458.

**) 110 kg suroviny = 100 kg raffinády.

Daň z cukru surového a raffinády činí 60 fr. z 1 q, daň z kandisu 64 fr. 20 ct. Zákon předpokládá, že z 1 q řepy se získá 7,750 kg raffinády. Daň výrobní činí 1 fr. z 1 q raffinády.

Cukerní výroba naší říše, která pracuje za poměrů celkem výhodnějších a která jest také technicky dokonalejší než francouzská, sahá svými počátky dnešního rozvoje do let 30tých.*). Kontinentální systém Napoleonův nezůstal bez přímého vlivu i na nás; ale tato prvá perioda, jejíž rozkvět spadá do r. 1811 a 1812, skončena r. 1822 úplným nezdarem. Příčiny tohoto úpadku hledati dlužno nejen v levné soutěži cukru koloniálního, ale také v drabých sazbách dopravních, špatné jakosti řep, neochotě rolnictva k pěstění a zdokonalování jich a p. Obrat nastal v letech třicátých, od nichž postupoval rozvoj rakouského a v prvé řadě českého cukrovarnictví nepřetržitě. R. 1830 pracovalo 5 cukrovarů, r. 1834 již 11, r. 1835 22, r. 1837 50, r. 1848 34, r. 1850 44, r. 1860 62, r. 1870 již 130. Vrchol

Rok závodní	Závodů	Zpracováno řepy q	Výroba	Vývoz	Spotřeba
			cukru v q a hodnotě suroviny		
1876—77	227	14,891.538	2,900.000	1,151.131	1,780.000
1877—78	229	22,864.002	3,460.000	1,669.202	1,840.000
1878—79	226	28,287.800	3,890.000	1,960.457	1,900.000
1879—80	226	26,252.919	4,100.000	2,268.008	1,960.000
1880—81	227	44,096.228	5,110.000	3,169.564	2,020.000
1881—82	230	42,963.576	4,880.000	2,274.040	2,080.000
1882—83	232	48,863.203	4,920.000	2,896.893	2,14 .000
1883—84	230	41,845.679	4,70.000	2,606.925	2,200.000
1884—85	229	48,401.901	6,530.000	3,590.187	2,260.000
1885—86	212	26,151.015	8,700.000	1,977.488	2,320.000
1886—87	215	42,870.875	5,500.000	2,896.861	2,380.000
1887—88	208	32,263.262	4,000.000	1,888.916	2,440.000
1888—89	226	48,574.902	5,176.014	2,854.282	1,910.341
1889—90	228	63,282.583	7,390.468	4,101.878	2,870.036
1890—91	226	68,610.000	7,674.658	4,724.578	2,826.715
1891—92	226	66 856 000	7,744.980	4 686.185	3,045.787
1892—93	229	71,756 000	7,980.579	4,818.215	3,212.417
1893—94	231	64,012.000	8,340.054	4 900.213	3 133.716
1894—95	236	85,800.000	10,415.766	4,528.887	3,617.267
1895—96	236	57,600.000	7,810.859	5,045.315	3,788.845
1896—97	236	78,660.000	9 298.901	5,651.065	3,385.798
1897—98	236	64,654.000	8,216.936	4,934.548	3,745.731
1898—99	234	76,110.000	10,417.689	7,190.182	3,897.106
1899—00	233	84,843.000	10,985.000	7,074.000	3,618.000
1900—01	233	74,087.000	10,830.000	7,060.000	3,790.000

*) Srov. J. V. Diviš, Cukrovarnictví v sborníku »Sto let práce«, V. Hořínek, Statistické příspěvky ku dějinám průmyslu řepového cukru v Čechách.

co do počtu pracujících továren činí r. 1875 číslem 165. Přetrvavši krisi let 70tých dostalo se cukrovarnictví rakouské i české do dnešních kolejí. Hlavní těžisko rakouského průmyslu cukerního spočívá v Čechách a na Moravě. Celková data průmyslu cukerního v celé říši jsou uvedena v tab. na str. 110.

Daň spotřební činí 38 K na 1 q čisté váhy. Z uvedených čísel patrný jest na první pohled obrovský vzrůst pěstění řepního. Počet cukrovarů poměrně jest v uvedeném období stejný, jich výroba vzrůstá ale vůčihledě a vzrostla průměrně o pětinásobný obnos kampaně 1876—1877 v kampani 1900—1901. Dokladem, na jaký účet se vzrůst tento dál, jest stále rostoucí nepoměr mezi spotřebou domácí a výrobou. Tento nepoměr nabyl hlavně v době platnosti kartelu surovaren s raffineriemi (od r. 1897) povahy přímo nebezpečné. Zájem cukerní výroby přesunuje se stále více a více na vývoz, ale současně roste také závislost našeho cukrovarnictví od něho. V rámci celní ochrany umožňují ceny trhu domácího soutěž na trhu světovém, jehož ceny rok od roku klesají. Nejkřiklavěji jeví se poměry tyto speciálně u cukrovarnictví českého:*)

Kampaň	Počet závodů	Osevní plocha řepní v ha	Zprac. řepy v mil. q	Čistá výroba	K dom. spotřebě zdaněno	K vývozu určeno	Skutečně vyvezeno
					v q a hodnotě cukru surového		
1891—92	132	163.700	37·3	4,500.689	1,083.163	3,444.166	3,425.210
1892—93	130	168.400	38·1	4,388.411	1,118.049	3,368.002	3,025.042
1893—94	131	163.200	34·4	4,456.346	1,111.887	3,361.551	3,015.589
1894—95	131	171.300	50·5	6,303.493	1,347.115	3,219.205	2,795.791
1895—96	131	126.500	28·9	3,987.727	1,392.742	3,426.056	3,307.605
1896—97	131	155.900	41·9	5,095.417	1,816.804	3,740.935	3,331.068
1897—98	130	136.800	38·8	4,189.918	1,434.029	3,192.995	2,750.477
1898—99	129	139.600	36·0	4,942.834	1,471.463	3,986.829	3,651.974
1899—00	128	149.000	41·9	5,513.378	1,843.876	4,012.225	3,690.496
1900—01	128	150.300	30·6	5,098.981	1,409.400	3,714.498	3,477.953

Srovnáme-li výrobní a vývozní data celé říše s daty českými, shledáme, že z celkové říšské výroby vyvezou se celkem skoro $\frac{2}{3}$, z výroby české však skoro $\frac{3}{4}$, čili že závislost českého cukrovarnictví na trhu světovém jest největší. Nemalou úlohu hraj zde okolnost, že vodní doprava labská svádí u nás více k vývozu než v zemích jiných. Tak vyvezeno z celkové moravské pro-

*) Srov. V. Hořínek, n. u. m. a Übersicht der Zucker-Bewegung Österreich-Ungarns, roční přílohy ku »Prager Zuckermarkt«.

dukce kampaně 1900—1901 činící 2,785.392 q celkem 1,159.652 q čili asi polovina, ze slezské (247.092 q) 117.511, uherské (2,371.105) 1,517.679 čilí ani ne polovina. Nositelem cukerního vývozu jsou tedy Čechy a změna situace projeví se důsledně v nich nejvíce. Co se uherské výroby týče, lze její vývoj vystihnouti nejlépe z těchto dat: v kampani 1889—1890 činila celková výroba Uher (v hodnotě cukru surového) 583.548 q, r. 1892—93 již 887.372, r. 1893—94 pak 1,088.116 a r. 1900—1901 konečně 2,371.105. V době platnosti kartelu jest stoupání uherské výroby zvláště překvapující.

Z uvedených dat statistických jest působení cukerních prémí a ochranných cel na přemírný vzrůst výroby patrný, ale zároveň plyne z něho jasně, že důvodem naší vývozní expansity nebyly skvělé podmínky trhu světového, ale možnost nalézati ve vysokých cenách domácích ekvivalent menších nebo i žádných někdy zisků vývozních. Dokud nebylo kartelových organizací cukrovarnických, byla ovšem tato možnost často skřížena jednak soutěžní výbojností velikých závodů na domácích trzích a začasté také nutnou soutěží přebytečných zásob, kterých trh světový nepotřeboval a které hledajíce odbytu doma působily sestupně na ceny spotřeby domácí. Tyto soutěžní zápasy obracely se hlavně proti závodům menším, jichž výrobní náklady jsou vyšší,* a byly by po řadě let přinesly také úplné vítězství velkozávodům. Poněvadž pak mezi surovarnami jest veliký počet malých závodů, nabývalo hlavně v nich volání po kartelové organizaci ohlasu a tím více, když kartel raffinerií (sjednaný od října 1891 a rok od roku prodlužovaný) měl znamenité výsledky. Po dlouhých jednáních došlo konečně 1897 na sjednání kartelu raffinerií a surovaren. A právě na organizaci a působení tohoto kartelu lze umělý základ vzrůstu cukerní výroby stopovat nejlépe. Hlavním účelem kartelu jest úprava a vedení trhu domácího. Oprá se o zásadu, že síla vývozu spočívá v pevných cenách domácích, stanovených a udržených na takové výši, aby bylo lze plně využiti ochrany celní. Za tím účelem vzdaly se surovary práva vyráběti cukr pro domácí spotřebu, takže se octla regulace cen domácího trhu úplně a veskrze v rukou raffinerií. Kompensací toho jest pro surovary zaručení minimální ceny 30 K., ale jen do 22 K., takže klesnou-li ceny suroviny (pro Ústí) pod 22 K., hradí raffinerie jen 8 K a nikoli celou differenci mezi kleslými cenami a 30 K. Vývoz suroviny ponechán surovarnám, vývoz raffinády vy-

*) Srov. shora Hořínek a j.

hrazen čistírnám, které se zavázaly odebírat k tomu potřebný cukr z domácích cukrovarů a resignovaly na právo samostatné výroby surovinné. Uvedenými ustanoveními byla shora uvedená zásada úhrady vývozu domácí spotřebou vyslovena jasně a také jest kartel konečným a úplným využitím umělého stavu, jehož byly nepřímé cukerní prémie základem. Zisk kartelový připadá v prvé řadě a hlavně raffineriím, specielně pak za dnešních nízkých cen domácího trhu surovinného.

Již shora upozornili jsme na obrovský vliv kartelu jednak na vývoz jednak na vzrůst výroby domácí, jednak na sesílení produkce užerské. Tím hnáno cukrovarnictví do vývozních prodejů za každou cenu a, jak níže bude ukázáno, klesly od doby působnosti kartelu ceny londýnské a hamburské i pod úroveň krise r. 1896, tedy pod niveau jedné z nejtěžších dob. Ale i při těchto cenách nebylo lze zhostiti se nakupených zásob, které byly předzvěstí veliké a pronikavé krise cukerní, krise, pod jejímiž destrukčními následky mohla nastati i katastrofa českého cukrovarnictví. Přesvědčivou ukázkou hrozící katastrofy jest několik dat, jež připojuji.*). Zřejmé zásoby světové 1. září 1900 činily 860.000 t., výroba cukru řepového v Evropě v kampani 1900—1901 činila 5,900.000 t., třtinového 3,050.000 t., celkem tedy 9,810.000 t.; srovnáme-li tuto produkci s potřebou světovou 8,560.000 t., jeví se nadvýrobné plus 1. srpna 1901 per 1,250.000 t. Toto plus vyrůstá kampaní r. 1901—1902 (evropská výroba 6,700.000 t., třtinová 3,400.000 t., celková spotřeba 8,860.000 t.) na 2,490.000 t. Kdyby byla v kampani 1902—1903 provedena 20% redukce, bude nicméně stav zásob světových činiti 1. srpnem 1903 ještě 2,290.000 t. a i při další 10% redukci výroby řepového cukru o 10% v kampani 1903—4 zbudou zásoby 1,430.000 t. Plného očistovacího úspěchu nedocílilo by se ani 40% redukcí výroby řepového cukru v kampani 1902—3, která by i za této podmínky končila po úhradě světové spotřeby nadbytkem 930.000 t., nehledě ovšem k tomu, že bylo by nutno provésti redukci mezinárodní, k níž není ani chutě (každý stát svaluje redukční povinnost na druhý), ani dostatečných kontrolních prostředků. Jest tedy stav trhu světového v daných poměrech neudržitelným. Topí se v nadvýrobě a jedinou jeho spásou byla by — krise . . .

Tato diagnosa není přehnanou. Jest pochopitelné, že destrukční

*) Data tato dána mi k disposici laskavostí p. V. Hořínska.

vliv cenový evropské nadvýroby vedl k myšlence ochrany států mimoevropských proti invazi levného evropského cukru řepového. Nechtěly-li dáti v šanc mohutnící výrobu svoji, která měla více práva na ochranu než evropská na volnou soutěž, byly nuteny uzavírat se kompenzačními cley (clo + obnos prémie přímé i nepřímé, resp. domácími cenami skýtaný ekvivalent ztrát vývozních). Spojené Státy severoamerické učinily zde počátek proti ruskému cukru a jich příklad vyvolal známé hnutí kolonií anglických po stejném opatření v Anglii. V konstruktivním imperialismu*) Chamberlainova nalezlo silné opory a tak zostřena krise ještě výhledem na možné uzavření trhu anglického vyrovnavacími cley. Toto clo znamenalo by zmenšení odbytu v Anglii, resp. vytlačení cukru dražšího. Přímého reflexu na stav domácích cen by ovšem nevrhly, ale vytvořily by stav, v němž by cizí státy platily svými prémiami a vysokými cenami domácími přímou daň anglickému fisku. Anglie připadlo za těchto poměrů rozhodné slovo. Ona jest hlavním odběratelem evropského cukru, právě tak jako byla kdysi jeho hlavním dodavatelem. Z rakouské výroby jde speciálně více než polovina vývozu do Anglie (dle úředních dat, tedy za rok kalendářní, vyvezeno r. 1900 celkem z Rakousko-Uherska 6,574 919 q cukru a z toho do Anglie 3,251.292 q a do britské Indie 653.422 q; tedy více než polovina exportu vůbec!). Stav anglického dovozu cukerního jest tento**) (v angl. tunách):

rok	raffinády	řep. suroviny	třtinové sur.	celkem vhodn.surov. cukru	spotřeba
1892	531.210	414.310	400.472	1,405.015	1,290.352
1893	578.487	421.223	380.624	1,444.610	1,314.863
1894	695.882	368.610	346.727	1,506.484	1,352.911
1895	707.364	453.345	397.155	1,626.460	1,444.371
1896	738.915	388.586	404.875	1,609.478	1,424.050
1897	791.604	426.016	251.595	1,557.171	1,441.986
1898	820.969	475.379	259.266	1,646.883	1,499.502
1899	890.405	474.584	181.701	1,645.424	1,515.756
1900	962.674	528.159	140.675	1,738.472	1,562.295

Není tedy mezi hromadícími se zásobami světovými a potřebou anglickou ani mezi oněmi a spotřebou domácích trhů (viz shora

*) Srov. pro stručnou informaci velmi vhodnou stat W. A. S. Hevinsa »Imperialism a jeho pravděpodobný vliv na obchodní politiku Spojeného království« v »Beiträge zur neuesten Handelspolitik Deutschlands«.

**) Sr. Jahr- und Adressenbuch etc. str. 461.

uvedená čísla) poměru. Ještě rok dva dnešního stavu a trh cukrový shroutí se pod tíží, kterou naň navalil systém cukerní politiky evropské.

Výstřelky prémiové a ochranné soustavy evropské zjevily se tedy v plném dosahu teprve po konstituování se kartelu. Nejen na trzích světových, ale i domácích. Jimi staly se nepřirozené poměry celkové stálými. Bylo by ovšem nespravedlivé neuznati i dobré stránky kartelu. Specielně u nás spočívají v ochraně menších závodů, pro něž není ostatek bez významu také individuelní rozvrh přeplatku vývozní bonifikace po rozumu cís. nař. ze 17. července 1899 č. 48 ř. z., ale — a toho nelze popřít — momenty pro zdárný a zdravý rozvoj cukerního průmyslu nebezpečné jsou v rozhodné převaze. Nejen že jest dnešní stav překážkou zmohutnění domácí spotřeby, této vlastní opory každého průmyslu, ale on svádí také zemědělství k rozpjatí produkce řepní a k tvoření tím existenčního základu nejistého a vysazeného četným vlivům a změnám. V Čechách ustoupilo horečce řepové dobytkářství a jest věru smutným dokladem, že — jak odborníci potvrzují — k novému vzmachu dobytkářství bylo by zapotřebí řady let. A to ještě mělo rolnictvo v řízkách tak znamenitou píci pro svůj dobytek! Řepařství stalo se počátkem i koncem výrobního snažení rolníkova, a tak vyvolává každý převrat cukerní politiky možnost částečné krise zemědělské. Nebylo úvahy ani rozhledu! Na druhé straně zvětšovaly surovarny o překot svoji výrobu, kryty cenovou garancí a prémiami, lekajíce se krise, a přece jen doufajíce, že jich výhody jsou vyšší než v jiných státech. Kam tento stav vede, potvrzuje nejlépe tabulka cen světových a domácích. Průměrné ceny*) posledních deseti let jsou uvedeny v tab. na str. 116.

Kartelní organisace utvořily od r. 1897 přímou demarkační čáru v cenách londýnských a hamburských. Od doby jich konstituování sestupná tendence stala se pevnou a, jak shora ukázáno, vedla nutně a neodvratně ku krizi...

Proto bylo také svolání bruselské cukerní konference nutností. Jest zajímavо, že podnět Francie, přetížené prémiami a platící více jich než přijímající daní z cukru, byl jich bezprostřední příčinou. Letošní konference není prvým pokusem o mezi-

*) Data následující skytnuta mi laskavostí p. Peroutky, úředníka České společnosti pro průmysl cukerní. Veškeré ceny vyrozumívají se za váhu v té které zemi obvyklou: u nás za 100 kg, v Hamburku za 50 kg, v Londýně za cwt. = 50·8 kg.

Rok	Ústí (surovina)	Hamburk surovina	Londýn řep. sur.	Londýn Java třtin.	Praha I. rafináda	Centrif. pilé	Granulated Terst fob.Hamb.
		M.	sh.	sh.			
1890	—	12·60	12·7 ¹ / ₄	—	zl. 31·59	—	—
1891	—	13·47	13·5 ³ / ₈	—	» 32·89	—	—
1892	zl. 16·96	13·63	13·7 ¹ / ₈	—	» 36·16	—	—
1893	» 19·35	15·23	15·3 ¹ / ₈	17·4 ⁵ / ₈	» 39·18	zl. 21·50	—
1894	» 15·01	11·48	11·5 ⁵ / ₈	14·1 ¹ / ₈	» 32·98	» 16·77	—
1895	» 12·78	9·81	9·9 ³ / ₄	11·10 ³ / ₄	» 28·71	» 14·24	—
1896	» 18·73	10·49	10·5 ³ / ₄	12·6 ⁷ / ₈	» 33·27*)	» 14·98	zl. 15·83
1897	» 11·84	8·83	8·10 ¹ / ₈	10·10 ¹ / ₈	» 33·90	» 12·93	» 18·43
1898	» 12·67	9·45 ¹ / ₂	9·5 ⁵ / ₈	11·8 ⁵ / ₈	» 36·04	» 13·95	» 14·50
1899	K 26·08	10·03 ¹ / ₂	9·11 ⁷ / ₈	11·11 ¹ / ₈	—**) K 27·80	K 28·98	—
1900	» 26·97	10·48	10·5	12·6 ⁵ / ₈	K 84.—	» 27·53	» 30·60
1901	» 22·56	8·58	8·6 ³ / ₈	10·8 ³ / ₈	» 84.—	» 25·13	» 26·52

národní úpravu cukerního trhu. Již 8. listopadu 1864 sjednaly***) Francie, Anglie, Holandsko a Belgie dohodu, již se zavázaly, že zruší cukerní cla mezi sebou a že uvedou daň a restituci její při vývozu v náležitý poměr. Smlouva tato platná na deset let obnovena již nebyla. V r. 1887 konaly se v Londýně opětné konference, které neměly výsledků stejně jako bruselská konference r. 1898. Konference tato nedostala se vlastně dále, než k vypracování definice prémí, ač projevily veškeré súčastně státy — vyjímaje Francii a Rusko — ochotu zrušiti přímé i nepřímé cukerní prémie a vybudovati své zdaňovací zákonodárství cukerní na stejných zásadách (zdanění cukru, nikoli řepy). Teprve konference letošní, na níž však Rusko zastoupeno není, měla výsledek konečný: zrušení prémí a snížení cla dovozného na 6 fr. od 1. září 1903. Osudy dohody této ovšem jsou vloženy v ruce parlamentů, jichž agrární průdustry projevují málo ochoty k dohodě, obávajíce se snížení cen řepních a nutné redukce jejího pěstění. Jest právě málo dobré vůle k práci, a starý cop jest zdánlivě výnosnější. O důsledcích nepřemýšlí nikdo.

Ve své podstatě — nehledě ovšem k úmyslu Anglie, pomocí oslabením soutěžní schopnosti cukru řepního cukru třtinovému svých kolonií — jest tedy bruselská konference snahou o ozdravění trhu a průmyslu cukerního. Dnešní jeho stav jest příliš umělým,†) než aby byl trvalý. Výsledky konference ovšem zároveň sesíli sou-

*) Počítáno za celý rok na základě daně zl. 11.—.

**) Průměr vzhledem k zvýšení daně $\frac{1}{8}$ nebyl počítán.

***) Sr. Grunzel, na uv. m. st. 529 sl.

†) Okolnost tuto uznali i prohlédavější cukrovárníci sami. Srov. na př. řeč red. Karely v průmyslové anketě 1898 Obchodní komory pražské (stenografický protokol ankety této str. 198).

těžnost cukru koloniálního, jehož výrobní podmínky posledních let pod tlakem levného cukru řepového se značně zhoršily. Jak mi bylo povolanými znalcí dosvědčeno, nastává nyní pro cukr tento doba technického zdokonalování, které ovšem bude vyžadovat řady let, takže pro nejbližší budoucno soutěže cukru třtinového obávat se netřeba.

U nás vyvolalo usnesení bruselské konference vzrušení. Jest nepopíratelné, že se podmínky cukrovary v podstatě změní. Cukrovary ztratí oporu, kterou mělo ve vysokých cenách domácích a která mu usnadňovala soutěž světovou, ale oporu tuto ztratí také v státech ostatních, moment, který u nás nebyl dosud dosti oceněn. Soutěžní rovnost, o níž Anglie tolik mluvila, ovšem nenastane, protože výrobní podmínky hlavních vývozních států řepního cukru nejsou stejny. Svými dobrými řepami stojí zde Německo v čele. Má nejen větší úrodu na 1 ha, ale jeho řepy jsou také cukernatější, takže jest u nás výroba z centu řepy o 1% menší než v Německu,*) ačkoli u nás zdokonalování semene řepního značně v posledních letech pokročilo. K tomu přistupují levnější německé sazby dopravní, menší náklady režie raffinační, blízkost trhu anglického a p. — činitelé, kteří nemohou zůstat bez vlivu na naši soutěžnost. Ale nepoměry tyto jeví se i u jiných průmyslů a stát má v dopravní a zdaňovací politice (srov. jen nepoměrné zdaňovací zatížení průmyslu u nás a v Německu!) dosti prostředků pomocných. Rozpory tyto jeví se také méně u továren velikých. Ony se proto také s novými poměry ochotně smířují a svolují k snížení cla a zrušení premií vědouce, že při případné dovozní dohodě německo-rakouské,**) o níž se v poslední době tolik mluví, ovládnou pozvolna domácí trh na úkor závodů malých. Ač nebudou zisky cenové doma tak značné jako dosud, dovolí přec dohoda uvedená alespoň využití nového 6fr. cla. A to také postačí. Není tedy divu, že nositeli odporu proti bruselské konferenci jsou cukrovary malé. O ně se jedná. Jich náklady výrobní stoupají při 1 q řepy až na 1·40 K, zatím co u velikých klesají na 0·90 h.***) Dosud je kartel chránil.†) Jak bude dále? Neutváří se

*) Sr. uvedený sten. protokol str. 185, 203, 204 a j.

**) Dohoda tato spočívala by v závazku, že Rakousko nevyveze cukru k spotřebě do Německa, ani Německo do Rakouska.

***) Data tato dána mi k disposici na základě závodních knih. Čísla jsou průměrem posledních 5 let.

†) Srov. také uv. protokoly str. 210.

domácí soutěží — kartel za platnosti cla 6fr. pravděpodobně obnoven nebude — ceny tak, že budou vzhledem k svým vysokým nákladům výrobním vyloučeny z výroby? Rozpjatí mezi jich a velikých závodů výrobními náklady jest příliš veliké, než aby nebulilo vážné obavy. A při tom jest řada menších cukrovarů odkázána na horší řepy, její zatížení hypotékární a úvěrové jest často nemalé, poměry dopravní méně výhodny — věru smutné preludium k rovné a stejné soutěži! A v tomto faktu nutno hledati příčinu odporu části cukrovarníků proti sjednáním bruselským. Dávají přednost celnímu boji s Anglií před přijetím její podmínek smírných Ale vyhlídky zápasu jsou chmurny. Náhrady za Anglii nedá nám ani Balkán, kde vyrůstá vlastní cukerní průmysl, ani Malá Asie, ježíž spotřeba jest celkem malá, ani Japan, který stojí ostatně pod vlivem anglické politiky. A cesta smíru vede oběťmi, které budou platiti cukrovary malé, a řekněme otevřeně, většinou české... Důsledky umělých rozmachů, které neopírají se o pevnou basi, nemohou býti jiné. Kdyby nebylo konference, byla by neodvratně nastala krise. A nad to: krise hledati pomocných prostředků nedovolí. Střízlivá rozvaha vede tedy k snahám o nápravu také doma.

Z vládních kruhů ovšem se uvádí, že korrektura nastane sama sebou: ceny světové stoupnou současně, jak klesnou ceny domácí. Cukrovary nemohouce nadále vyvážeti se škodou, kterou dosud jim hradil stát a domácí konsument, budou nutně prodávat dráže. Leč toto zvýšení cen světových, které jest pravděpodobným, nenastane dříve, dokud nebudou odstraněny následky nadvýroby dnešní, a k tomu bude zapotřebí přece jen 2—3 let, která se právě mohou státi malým závodům zhoubnými.

V této tísni přišlo heslo kontingentační vhod. Úspěchy Ruska v tom směru vedly k závistivým vzdechům. Poměry cukerní výroby ruské*) upraveny carským úkazem z 20. června 1895. Cukrovarnictví ruské soustředěno jest v nucený kartel pod vedením státu. Finanční ministr — dle návrhu komitétu cukrovarnického — určí předem pro každý rok, kolik z celkové výroby cukerní má býti vyhrazeno pro domácí spotřebu a jak veliké mají býti složeny zásoby pro případ vyšší domácí spotřeby. Ostatní výroby musí býti vyvezen. Z kontingentu určeného pro domácí spotřebu dostane každá továrna bez rozdílu přiřčeno 60.000 p.,

*) Sr. Grunzel n. u. m. 524, Brokeš n. u. m. 62 sl. a j.

zbytek se rozvrhne mezi továrny dle jich výrobnosti. Zároveň určí ministr maximální ceny. Ceny tyto pohybují se značně nad cenami mezinárodními a usnadňují stejně tam jak u nás vývoz laciného cukru. Prémii Rusko neskýtá. Systém tento jest pro stát uznavší usnesení bruselské konference nepřijatelný, poněvadž v podstatě se opírá o nepřímé prémie vývozní. Z toho asi důvodu volalo se po obdobě kontingentace lihové. Ale tento příklad byl za dnešního kritického stavu lihového trhu méně vábným, a to tím méně, že by ve své podstatě přece jen prospěl konec konců závodům velikým, které by výhody z kontingentovaného cukru užily k zvýšení soutěžnosti doma. Ostatně naskytají se vzhledem k definici cukerních prémii podané cukerní konferencí četné pochybnosti, mělo-li by Rakousko práva systém tento uvésti v život a nepoškodilo-li by více vývoz nebezpečím kompenzačních cel, než by prospělo své výrobě. Myšlenka prosté kontingentace výrobní pak zaručuje sice malým cukrovarům výrobu, ale nikoli zisk, jak tanec dnes u kartelu. A tak ovšem nezbude, než se smířiti se situací tak, jak jest, zvážiti a oceniti poctivě sfly a starati se o obrat. Stát má v ruce mnoho prostředků, aby umožnil těm, kteří nebudou moci v nových poměrech vytrvat, cestu k záchrane. Právě tak jako uměle vyvolával, tak mu připadá i povinnost zachraňovací. Jeho politika byla příčinou pádu — budiž i mostem k spásě!

Malé cukrovary nebudou ovšem nutnou redukcí výrobní poštízeny samy. Reflex nových poměrů padne i na rolnictvo. Opuštělo staré druhy výrobní, nových nehledalo a přeneslo těžisko své existence v řepařství. Byl to přímo horečný chvat, s jakým rostlo řepní pěstění. V kampani r. 1870—71 činila osázená plocha*) 87.000 ha, r. 1877—78 122.000, r. 1880—81 140.000, r. 1889—90 148.000, r. 1892—93 168.400, 1900—1 150.000 ha. A při tom vzrostl výnos 1 ha ze 186 r. 1870—71 na 250 r. 1889—90.

V poměrech zemědělské výroby nastal úplný převrat, a dnes přichází reakce. Jest potěšitelné, že jest provázena úvahami o nových cestách. O jejích směrech mluviti do rámce úvahy této ovšem nepřísluší. Jen tolik nutno podotknouti, že volání po státním příplatku řepařům, by dostávali minimálně 80 kr. za 1 q řepy, jest v přímém odporu i s uzdravěním trhu i usneseními bruselskými, kterým nutno se přece poctivě a lojalně podrobiti, přijmeme-li je.

Hnán umělými prostředky octl se cukerní průmysl a s ním

*) Sr. Hořínek, Statistické příspěvky, str. 9.

řepařství před nutným rozhodnutím. V dnešních poměrech stajeny předzvěsti veliké krize. České cukrovarnictví přineslo by jí oběti nejvíce, poněadž nejvíce se opírá o světový trh. Obětí bude také třeba pro nápravu dobrovolnou. Ale to jest její předností, že lze jí oběti tyto zmírniti, že lze nalézti východiska a předejítí přílišným otřesům.

Boj s Evropou byl by počátkem konce — proč neměli bychom také jednou u nás dělati dobrou a rozumnou politiku hospodářskou? Ostatně budou oběti z části následkem nutného snížení spotřební daně paralysovány vzhůstem domácí spotřeby (nejen k účelům konsumu ve vlastním slova smyslu, ale také k účelům průmyslu zboží cukrového) a co nejvíce váží: v podstatě své zdravý průmysl cukerní bude zbaven tlaku umělých poměrů a octne se konečně na čistém vzduchu přirozeného vývoje. A s ním také zemědělství. Výroba cukru i pěstění řepy budou ovšem zmenšeny, ale s nimi také nebezpečí katastrof, které by nebylo lze odvrátiti, poněadž spočívají v jednostranném odhodlání politiky anglické. A dny její svobodně tržebních zásad jsou spočteny. Obrat v čas třeba spojený s obětmi znamená spásu. A to nutno míti stále na mysli. Redukce výroby cukerní jest nutností. O nějaké redukci pomocí kartelů, o které se psalo před konferencí, nelze v daných poměrech, kde počítá jeden se ztrátou druhého, mluviti. Nezbývá tedy, než provést redukci proražením ochranných hrází. Nestane se tak bez obětí, ale konečné výsledky nemohou býti než prospěšné. Nikde neplatí srovnání se sklenníkovými květinami tolik, jako ve věcech hospodářských. A my přece chceme zdravé a silné základy hospodářské, protože v nich spočívá značná část podmínek naší existence národní!

Dr. Vladimír Fáček:

Úkoly Zemského úvěrního fondu živnostenského.

III.

Uvěrních potřeb živnostnictva dotýká se také druhé hlavní odvětví zakladatelské činnosti Zemského úvěrního fondu živnostenského, totiž zařizování nákupních družstev pro jednotlivé nebo pro spřízněné živnosti. Malý živnostník nemaje dostatek vlast-